

ANDER ITURRIOTZ

Kultura jakobinoaren itzalak

Ofizios unibertitatean giza zientzien ikerketan dabilen batentzat, kontsulta ditzakeen testuak, aplika ditzakeen teoriak eta ereduak bezain hezigarriak dira errealitate sozialarekin, gizartearekin eta kulturarekin izaten dituen harremanak. Euskal Idazleen Elkarteko lehendakari izendatu nindutenetik, lehenago ezagutzen ez nuen ikuspegi batetik ari naiz konstatatzen hori. Ikasten ari naiz gure herriaren bizi-nahiarekin, gure herriaren autoantolaketa kulturalarekin. Egin zitzaidan opari epistemiko hori, eskaini zitzaidan pribilegiozko laborategi hori eskertzeko modurik apalena izan daiteke, agian, paperera jasotzea jakituria praktikoa, sustrai-sustraie-tatik.

Okzitania, Paue

Okzitaniar kulturak Jaialdi bat egiten du, abuztuan, Paue hiri ederrean, eta, Jaialdi horren barruan kokatu dituzte, hain zuzen, Pirinioetako hizkuntza gutxituen literaturei buruzko jardunaldi batzuk. Aurton, bigarren aldiz gonbidatu zuten Euskal Idazleen Elkarte, antolaketan ere esku hartzen dugulako, besteak beste.

Hiriko alkatesak eta korporazio guztiak egin ziguten harrera udaletxeko biltzarretarako areto klasiko apain batean, eta ongietorri hitzak, aurkezpenak eta bestelako protokoloak burutu ostean hitza hartu nuen, hitza eskaini zidaten, hala nahi izan baitzuten antolatzaileek: zerbait nahi zuten entzun euskal ordezkartzaren ahotik.

Alkate sozialista baten aurrean, okzitaniar kulturaz oso sentiberatasun handia erakutsi ez duen tradizio jakobino baten aurrean, Europaz hitz egin nien. Krisian dagoen Europaz. Krisian dagoen heinean, sendabidean jartzeko aukera alferrik galdu ezin duen Europa zaharraz hitz egin nien. Europa gehiago behar genuela adierazi nien: gehiago goitik, egitura politiko handietatik; eta, batez ere, gehiago behetik, egitura politiko txikietatik, herrietatik, nazioetatik, hizkuntza eta kultura gutxituetatik. Herrien Europa, Europa fundatu zuten ideietako bat dela gogorarazi nahi nien.

Herrien eta hizkuntzen Europa hori proiektu ilustratua izan zela adierazi nion, ustez, ilustrazioaren bandera daraman klase politiko bati. Ilustrazio batek —estatu jakobinoari lotuegia egon den arren— askatasuna, berdintasuna edo zuzentasuna, alegia, ideia errepublikarrak garatu zituen bezala, beste ilustrazio batek, erromantikoak, ideia haiek ukatu gabe, aitzitik, ideia eta goiasmo haiek osatzearen, herri eta kultur eskubi-deak aldarrikatu zituela gogoratu nien. Esparru kultural hartan sortu baitzuen Goethek, esaterako, literatura unibertsalaren kontzeptua: alegia, literatura unibertsala izateko gaitasuna duen kalitatezko literatura lokal, literatura nazional unibertsalizatua. Eta aipatu nizkien Herder, Humboldt eta Kant. Eta aipatu nizkien, gerturago, Rousseau eta Montesquieu.

Azurmendik irakatsi digu hori guztia euskaldunoi.

Euskal literaturak ere, zalantzarik gabe, unibertsala izateko xedea duela erakutsi nahi nien. Unibertsalak, normalak bilakatzen ari baikara kantitatez: sorkuntza liburu bat argitaratzen da egunero, gurean, batez beste, milioi erdi inguru irakurle alfabetatu izango dituen herri batean. Unibertsalak, normalak ari gara bilakatzen kalitatez: obra handiak ditugu, sarituak, itzuliak, nazioartekotuak; aldizkariak, kritika, irakurle-taldeak, sozializazio bide eraginkorrak ditugu; eta, azken urteotan, saiakera literarioaren loraldia ari gara ikusten, gozatzen.

Hitz aspertu hura Pierre Bourdieu soziologoari eskaini nion, azkenik, Pauetik oso gertu jaiotako bearnes bati, hain

zuzen, hizkuntza eta kultura gutxituen inguruan dabilen biolentzia sinbolikoaz egin zuen gogoetak ekarpen handiak eskaini dizkidalako niri. Bere haragian, bere kulturean, bere aitaren *patois* probintzianoaren barruan txertatua zeraman zauriarekin, eramangarriago egin dit gure zauria niri.

Ez dakit ongi ulertu zuten hura gutzia. Biharamunean, jaialdiaren antolaketa zebilen emakume gazte batek, ni neu ere ofizioz soziologoa naizela entzun zuenean, zalantza pitzarazi zidan: *soziologoa*, esan zidan, *horrela ulertzen da atzoko hitzaldia*. Ni, behintzat, saiatu nintzen.

Gero, mugaren gaia hizpide harturik, jardunaldi literarioak hasi ziren. Beste muga batzuk atzeman nituen, ordea. Lehendabiziko muga, hizkuntzarena: Pirinioetako hizkuntza gutxituen arteko elkar hartze batean frantsesa izan zen nagusi. Frantsesa bera Pirinioetako hizkuntzatzat gonbidatu zuten, baina gonbidatua etxeaz jabetua zen gonbidatu aurretik ere: okzitanieraz idazten zuten idazleek, guzti-guztiek, frantsesa erabili zuten normaltasunez. Pirinioetako muga politikoaren gainetik, jakobinismoak muga sakonago bat elikatu duela atzeman nuen. Gurean pentsaezina litzateke. Hori irabazi dugu, bederen.

Bigarren muga formalagoa izan zen: oso kultura logozentrikoa iruditu zitzaidan *frantsesa*, oso dago lotuta testu kartesiarrari. Irakurtzen hasi, eta ordu erdiz egon zitezkeen testuak irakurtzen. Hipertestuaren kultura oso urruti sumatu nuen. Horretan ere ikasi du euskal kulturak, euskarri ezberdinak elkar lotzeak dakarren onura jakin du intuitzen. Adibide esanguratsu bat jartzearren, Patxi Zubizarreta egon zen mahaian bere literatura eta esperientzia esplikatzeko eta, esan dezagun, 'kasualitatez', *Joan* izeneko bere azken nobelarekin batera banatu duen DVDko pasarte batzuk jarri zituen: Thomas Canet argazkilariaren argazkiak eta bideo-lana ikusi genuen; pianoan, Joserra Senperenaren fadoak entzun genituen... Zubizarretak sorkuntza hipertestual hartara nola iritsi zen ere esplikatu zuen... Salbuespen bakarra izan zen. Beste garapen maila batean geundela iruditu zi-

tzaidan, behintzat, estilistikoki ez ezik, ideologikoki. Kasualitateak ez baitira inoiz izaten kasualitate: egitura batek sortzen ditu, inguruabar jakin batek eskaintzen dituen abaguneak egiten ditu kasualitate. Euskal literaturaren kasuan, aspaldi hautsi ditugu guk muga logozentrikoak, musikarekin, antzerkiarekin, bideo-sormenarekin... Bidean gaude, desbi-deetan galdu gabe.

Joxe Mari Karrera ipuinak kontatzen hasi zenean antzeko sentipenak izan nituen. Indartsua da Karrera.

Beste behin, bertako antolaketan zebilen Nafarroa Beherko neska batek —barkatuko dit izena ez ematea, ezin baitut hitzez eman aurpegia— Zuberoako txirula atera eta euskal doinuak ekarri zituen. Aurrekua ere dantzarazi zion Karrereri eta, poliki-poliki, jendea hasi ginen dantzara biltzen. Oso topikoa, ezta? Erreal bezain topikoa. Giro improbisatu hura ere eskertu ziguten. Gugandik hura guztia espero zutela esango nuke. Euskal kulturarekiko miresmena nabarmen-nabarmena zaie.

Horrela jakin nuen, Pauen, Ipar Euskal Herriari dagozkion erabaki politikoak hartu ez ezik —berezkotasun kulturalak onartu nahi ez dituen estatu jakobinoak inposatu du hori—, euskal kulturak indar handia duela gizarte sareetan —800 familia euskaldunek halako *lobby* bat osatzen omen dute—, eta, areago, ausartuko nintzateke, erreferente sinboliko-politiko bezala ere. Euskal Herriko zortzigarren hiriburuarekin egin nuen amets.

Azken gauean, amets hark jarraipen sentimentala izan zuen: afari berezi bat antolatu ziguten. Paue hiria utzirik, bide gorabeheratsu baten ostean, *château* batera eramán gintuzten. Ardandegi bat zen, *txakolin* moduko bat, beste arkitektura bat zeukan arren, beste kolore eta usain batzuk eskaintzen bazizkigun ere. Ardoaren kulturari lotua, museo txikia ere bazeukaten. Bertako nagusiak esplikatu zigun ardoa nola egiten zuten, erakutsi zigun malkar haietan mahastiak nola zaintzen zituzten eta, guztia, okzitanieraz, jatortasunez —frantseserako itzulpena bat-batean egin zuen

jaialdiaren antolatzaile batek, nahiz eta espainoletik ia errazago ulertzen zen—. Afaltzen eman ziguten eta, bien bitartean, emakume talde batek bertako abestiak kantatu zizkigun, okzitanieraz, orduan ere: Zuberoako ahotsen tradizio berbera gorde dute bearnesek.

Lehenago egona nintzen Paue hirian —/pau/ ahoskatzen da okzitanieraz, hain zuzen—. Euskal Herritik bizikletaz joana nintzen, gazterik, eta, Pirinioetan, mendian ibili ostean, gehiagotan. Baina ez nuen inoiz frantsesaren muga gailendu. Horregatik eskertu nuen hainbeste muga-hausle lan hura antolatzaileen aldetik: ardoarekin, kantuarekin, jaiarekin..., herri baten bihotza eskaini zidaten. Errioxan egon nintekeen, Getarian, Baigorri egon nintekeen. Herder bezala, Rousseau bezala egon nintekeen, Herrien Europa gozatzen. Okzitaniar kultura errealitatean, lurraren altzoan ezagutu ahal izateak beste ikuspegi bat eskainiko dit aurreantzean: etxeko Pirinioetan bezala egongo naiz beste Pirinioetan egon arren, beste etxe batean egon arren. Etxe jakobinoetan ez baitut inoiz nire leihoa aurkitzen.

Euskal Liburuaren Gaua

Euskal editoreak, ipuingileak, marrazkilariak, itzultzaileak, interpretariak eta idazleak biltzen dituzten Elkarte ezberdinek Mariasun Landari eskaini diote, aurton, beren saria, laugarren aldiz antolatu duten ekitaldi batean. Merezimenduzko saria, zalantzarik gabe.

Ekitaldi xumea izan zen, indarrez betea, sorkuntzaz eta irudimenez ase. Ekitaldi apala izan zen, gure estilokoa, ikuskizun izugarri hunkigarria. Mariasunen testuak irakurri ziren, zein baino zein sotilagoa. Bideo bat prestatu zuen Maialen Sarasuak, zinema intimista onenaren pasarte sarkorrek eta ilustratzaile sorginduaren pintzelak tartekatu zituen. Joxan Goikoetxea ibili zen eskusoinuak astintzen, infernuan baino goxoago, ibilian ibili zen, batetik bestera, aurrepegi sendoarekin gestualitatea erakusten, ia lebitazio batean.

Harro sentitu zela aitortu zigun Mariasunek, bere buruaz bainoago, bere herriaz. Munduan zehar ibili delarik, askotan esplikatu behar izan omen du zer garen, nor garen, zer nahi dugun izan herri honetan. Eta, gaineratu, esplikaziorik eman ezin izan duen guztietara bidaliko zukeela ekitaldi xume hura. Ikusi nahi ez gaituenak ikus gaitzan, bere itsutasuna senda dezan. Harro sentitu ginen guztiak, bere buruaz baino gehiago bere herriaz harrotzen den idazleaz.

Pauen nengoela gogoan nuen guztia laburbildu zitzaidan ekitaldi hartan. Aurrean aurkitzen ez dugunean gogoratzen gara, aurrean daukagula jakin gabe, aurrean eduki ahal dugun guztiaz.

Galeusca, Bartzelonan

Bartzelonan ospatu da, oraingoan, idazle katalan, galego eta euskaldunak elkartzen dituen Galeusca Federazioaren urteroko bilera. Katalanen ardura izan da, hain zuzen, jardunaldien edukiak eta eztabaidaren soslaia erabakitzea, eta egileen eskubide digitalen gaia aukeratu dute.

Esan gabe doa Katalunian gugandik urruti daudela industria kulturalaren egituraren garapenean. Asko eta hizkuntza guztietan saltzen duten autore eta ekoizpenak daukate. Eta iruditu zait horiei begira diseinatu dituztela jardunaldiak, asko saltzen duten idazle horien interes krematistikoei begira, alegia.

Oso urruti sentitu naiz jardunbide ofizialean —gertuago, noski, harreman pertsonal eta hunkidura nazionaletan—. Ikuspegi lar individual eta merkantilista iruditu zait hartzen zela hizpidetzat eta hala adierazi diet. Oro har, kulturaren digitalizazioak ireki dituen bideei hesiak jartzen saiatzeaz eszeptiko samarra izateaz gain, uste dut hizkuntza minorizatu batek ezin duela zorroztasunez jokatu eskubide digitalen inguruan. Euskal Herrian argialetxeek ere onartuko dizute hori. Idazle gutxiri euro batzuetako irabazia segurtzeak irakurle eta idazle askorentzat garrantzitsuagoa dena

eragotz baitezake, obraren zirkulazioa, alegia. Gurean, sarearen erabilera librearen aldeko apustuak —literaturan ez ezik, bilduma bibliografikoetan, kontsulta-liburuetan edo musikan, esaterako— ekarpen izugarria egin dio euskal kulturari eta hori ezin dugu kendu begien bistatik. Eurotan neurtu ezin den inbertsio mota bat da hori.

Distantzia politikoa dela esango nuke, bestalde: gure herri komunitaristaren praxia ez da atzematen Katalunian. Ikasurte bi daramagu EHU*n* *Euskal Nazionalismoa XXI. mendean* izeneko Masterra antolatzen, eta, halabeharrez, urtero gonbidatzen dugu gurera katalanen bat. Eskola magistralak amaitu ostean, harreman estuagoa eskatzen digute, ezagutu nahi dituzte —ahal bada, gauez— gure gizartearen sareak, beraiek osatu ezin dituzten herriaren xedeak. Ez dute ongi asmatzen. Kezkatuta daude, esaterako, azken aldi honetan gizarte katalanak erakutsi duen burujabetzarako nahia ez zaielako inondik, CiUz harago, proiektu politiko sendoa bilakatzeko. Jakina, ez diegu guk hutsune hori beteko, erbestetik, baina, beti esaten diegu, helburu soberanistak ezinbestean behar dituela sentipen eta indar kolektiboak bildu. Bilbatze hori oso nabarmena da Euskal Herrian, politikan bezala, kulturgintzan.

Azken Galeusca bietan egon naiz, EIEren ordezkartzarekin, eta, literaturaren esparruan bertan, berdin gertatu zaie kontraesan moduko hori katalanei. Printzipioz gai erabat profesionalak planteatzen dituzte; oinarrizko arazo politikoez jarduteak nagia ematen die. Baina, beti, nahi gabe, errealitatearekin kontrastatu beharra izaten dute. Iaz, Galizian, ez zituzten gai-ordenan sartu nahi izan galegoek proposatu zituzten salaketa batzuk, gero eta lazgarriagoa zaien minorizazioaren inguruan, eta, azkenean, guztien arteko eztabaidak aldarrikapen politiko gogor bat egitera bultzatu gintuen, Espainian indartzen ari zen zentralismo jakobino espainol harroa salatzeke, besteak beste. Beraien eremu kulturean, Valentzia edo Balearrak egoera larrian daudela aintzat hartu behar izan zuten, gainera.

Aurten ere, duela 27 urte Pobleten egin zen adierazpena berritu dugu, Bartzelonan. Besteak beste, Espainiar Estatuan hizkuntza-aniztasuna ahalbidetzen duen kultura politikorik ez dagoela salatu dugu, azken hogeita hamar urteetan ez baita hizkuntza ezberdinen artean bizikidetzako demokratikoa bultzatzeko ahaleginik egin. Areago, gure hizkuntzak eta kulturak ikusezin bihurtzeko, gure izaera kultural nahiz nazionala manipulatzeko eta lausotzeko Espainian nagusitu diren keinuak nabarmendu ditugu. Hein batean, normalizazioan aurrera egin den arren, oso urruti baikaude gizarte nazional finkatu batek eskatzen dituen gutxieneko baldintzetatik. Atzerapausoak ere nabarmenak dira, bestalde, beti ere zentralizazioa bultzatzen duen asmo politiko baten eskutik etorri direnak. Esate baterako, murgiltze-ereduen debekua aipatu dugu, Espainiako Auzitegi Konstituzionalak Kataluniako Estatutu berriari egin dion zuzenketa izugarri hertsuari erantzunez. Izan ere, murgiltze-eredua baita gure hizkuntza eta kultura minorizatuak berreskuratzeko halabeharrezkoa den hizkuntza politika saihestezina. Horren aurrean, argi utzi nahi izan dugu gure nazioen burujabetza-maila handiagoak bakarrik berma dezakeela gure normaltasun osoa lortzea.

Handik aurrera, jakobinismo espainolaren aurka, hiru nazio eta literaturen arteko harremana eta esperientzia trukatetako bultzatuko ditugula berretsi dugu. Ezin gutxiago egin.

Kulturen aldeko Herritarren Kontratua

Bien bitartean hor gabiltza Patxi Lopezen gobernuak abiarazi nahi duen kulturaren plan berriarekin eztabaidan. Ia hiru urte beteko dira sozialisten gobernu osoa zenetik, eta Plan hori ez da hezurmamitu oraindik. Esan liteke Plan horrek hasieratik izan duen helburu ideologiko nagusia bete nahiak zapuztu duela operatibotasuna: euskal kultura bultzatu behar zuen Plan baten lekuan, hiritarra erreferentzia nazionalik gabeko kultur subjektu liberal bihurtu nahi du

euskal jakobinismo sukurtsalistak, aldez aurretik zeuden sare kultural nazionalekin salbuespena erabiliz, bidenabar. Jadanik abiaraz zitezkeen estrategia haiek ere geldiarazi egin dira.

Kontraesanak hor ditu Eusko Jaurlaritzak. Esaterako, liburuaren eta literaturaren esparrua garatu behar duen taldean, irakurketa bultzatu beharra lehenetsi dugu, orokorki, baina, bigarrenik, zehazki, euskal literaturaren irakurketa. Zer egingo du Kultura Sailak, aldez aurretik definitu duenez, euskal literaturak —eta euskaraz garatzen den kulturak, oro har— bere horretan badarama oinarri identitarioa?

Plana abiarazi baino lehen, ordea, partaideok proposamen zehatz batzuk ere egin dizkiogu Kultura Sailari, batzuk bete ez direnak. Euskadi Sarientsat, adibidez, izaera unibertsala bermatzea proposatu zuen Editoreen Elkarteak, eta eztabaida taldean geunden guztiok onartu genuen proposamen hura, aho batez. Hara, ustekabea, unibertsaltasuna bermatu beharrean, saritu bati justizia osoz irabazi zuen saria eman go ez zitzaiola jakin genuenean. Gero, saria eman bai, baina dirua atxikiko zitzaiola.

Joseba Sarrionandiarekin egin den itsuskeria injustizia baino zerbait gehiago izan baita. ETako militante izandako bati sari bat esleitzea ez zen ongi txertatzen errelatu historiko aldebakarraren eskeman. Nahaste ederra antolatu zuten! Azkenean, konpondu zuten, neurri batean, behintzat. Gaizki hasi zena ongi samar amaitu zen. Baina, lehenago ere adostasun guztiak biltzen ez zituzten Sari hauentsat eragin den desprestigioak ez dauka jadanik konponbiderik. Euskadi Sariak areago ilundu dituzte. Kultura Saila inkulturaren, intolerantziaren analetan sartu dute. Non dago pluraltasuna, non unibertsaltasuna, non kosmopolitismoa, non demokrazia, non garai batean hain erraz erabili ziren adjektibo horiek guztiak?

Beste auzi kezkarri bat ere agertu zen eztabaida mahian, guk lehenetsitako lerroak nork finantzatuko zituen azaldu zigutenean: gure irizpidearen aurka, euskal literatu-

rari eman beharko litzaizkiokeen laguntzak, Kultura Sailari esleitu beharrean, Euskara Saisetrik kudeatuko dira. Alegia, kontsiderazio ideologikoak alde batera utzirik —batzuentzat euskarazko kultura ez baita kultura—, gero eta poltsa urriagoa duen Euskara Sailak beste aho bat izango luke elikatze-ko, bere benetako zeregina, alegia, euskararen normalkuntza, umezurtz utzirik. Hori guztia, gainera, euskalgintzaren inguruan diru sarrerak izugarri murriztuko direnean.

Agian, ihesbide estrefalario horretan, Kulturaren aldeko Herritarren Kontratu guztia kontsumoa bultzatzeko bonu pertsonal baten bidez nahi dute konpondu —hiritar bat, bonu bat—, hizkuntza bakoitzak dituen beharrak aintzat hartu gabe —hizkuntza minorizatuak ez baitu beharrik—, lehenetasunak markatu gabe, merkatu liberalaren eskuetan utziz kultura hiritarraren garapena, alegia, euskal kultura nazionalaren suntsipena. Lehenago ere argudiatu dute. Jakobinismoa estatu gailenen ideologia bilakatu zenetik, behin eta berriro argudiatu dute.¶